

НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ СТРУКТУРНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В КРАЇНАХ НАФТО-ЕКСПОРТЕРІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СВІТОВИХ ЦІН НА НАФТУ (НА ПРИКЛАДІ БОЛІВАРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ВЕНЕСУЕЛА)

Марченко Іван Сергійович

канд. екон. наук, старший викладач

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: ismarchenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6604-8766>

Шаповал Владислав Сергійович

Студент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: vlad-shapoval-99@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2075-1234>

В статті розглянуто питання залежності економіки країни нафто-експортера (на прикладі Венесуели) від кон'юнктури на світових ринках нафти через аналіз окремих складових її соціально-економічної системи. Предметом дослідження статті є прояви структурної економічної кризи у Венесуелі в умовах змін цін на нафту на міжнародних ринках. Мета – визначення основних причин структурної економічної кризи в Венесуелі та узагальнення напрямів її подолання. Завдання: розглянуто наслідки падіння світових нафтових цін в 2014–2016 роках на економічний стан Венесуели; зроблено огляд економічного співробітництва між Венесуелою та ключовими світовими гравцями, зокрема, США, КНР, РФ; проаналізовано зміни соціально-економічного стану у Венесуелі, що були викликані експортними втратами та наведено перспективні шляхи подолання кризи.

При проведенні дослідження використовувалися методи дослідження: метод порівняння – при характеристиці двосторонніх політико-економічних відносин між Венесуелою та розвиненими країнами Заходу з одного боку, й новими геополітичними партнерами Венесуели з іншого; аналітико-емпіричний, статистичний метод – при аналізі соціально-економічних показників розвитку економіки Венесуели в умовах рецесії; причинно-наслідковий та метод дедукції – при визначенні слабких сторін економіки Венесуели та напрямів згладжування суперечностей в умовах нафто-експортної залежності.

На основі вище зазначеного отримано такі результати: виявлено основні причини виникнення структурної кризи у Венесуелі, визначено перспективні шляхи стабілізації грошово-фінансового становища економіки, зокрема, впровадження криптовалюти з прив'язкою до нафти, як додаткового джерела надходження фінансових ресурсів в країну й пошук нових джерел кредитного фінансування, використовуючи геополітичний аспект. Висновки: виявлено, що економічна криза в Венесуелі викликана надмірною залежністю розвитку економіки від експорту нафти через неефективність багатьох аспектів соціально-економічної системи, при цьому, вирівнювання світових цін не дозволяє швидко вийти з глибокої рецесії, тому коливання цін на світових ринках буде загострювати внутрішнє економічне становище та спричинятиме соціально-політичній кризі в країні.

Ключові слова: гіперінфляція, експортозалежність, криптовалюта, нафтоекспорт, соціально-економічний стан, структурна криза.

Вступ. В сучасному періоді розвитку світової економіки, сутність та значення енергетичних ресурсів набуває нового змісту. Так як економіка світу функціонує сьогодні як єдина система світового господарства, для функціонування даного організму потрібна всезростаюча кількість енергетичних ресурсів, які за кількістю є вичерпними. Розвиток альтернативних (відновних) джерел енергії, незважаючи на поступове зростання своєї частки в загальному обсязі, ще не в змозі повністю задовільнити потреби глобальної економіки. Традиційні види енергоресурсів, головним з яких залишається нафта, крім значення в економічному аспекті, мають також величезний вплив на розвиток країн і в геополітичному аспекті.

Стійка тенденція останніх трьох десятиріч на зростання вартості нафти на світовому ринку

різко змінило характери міжнародних відносин між країнами. Нафта стала не просто товаром, на який існує постійний попит в світі, а інструментом розвитку та впливу в геоекономічному й геополітичному сенсі. Лідуючі країни нафто-експортери за останні роки не тільки змогли різко збільшити обсяги ВВП свої країн, а й стати регіональними лідерами в економічному, соціальному та військово-політичному напрямках. В світі змінився баланс сил в бік країн, які за типом відносяться до країн, що розвиваються, при цьому експортуючи великі обсяги нафти та газу в розвинені країни світу, таким чином впливаючи на подальший розвиток світогосподарської системи на рівних з традиційними лідерами, такими як США, країни Західної Європи, Японія тощо. Проте, світовий ринок нафти має тенденцію до значних коливань.

Співвідношення споживання та пропозиції нафти, відносини та протиріччя між нафто-експортерами, стійка тенденція в прагненні країн до енергонезалежності – все це створює нестабільність світових цін. Така нестабільність, в свою чергу, викликає значні економічні потрясіння в країнах, які спеціалізуються на добутку та експорті нафти, адже залежність від кон'юнктури в даному напрямку створює широкий спектр ризиків в економічному зростанні таких країн, що загалом підтверджує високу актуальність даної теми.

Постановка завдання. Мета даної статті – визначити джерела появи структурної соціально-економічної кризи в країнах, залежних від експорту сировинних ресурсів в сучасному світі на прикладі конкретної країни та узагальнити методи подолання її наслідків задля стабілізації економічного стану.

Результати дослідження. В другій половині 2014 року світ сколихнуло нове різке падіння цін на світових ринках нафти. Ціни на дану сировину впали зі 110 дол. майже до 50 дол. США за барель, а в подальшому до 30 дол. США за барель. Останній раз барель нафти коштував майже 30 дол. США в грудні 2003, на момент проведення американськими військами спецоперації в Іраку [1]. Ситуація, яка склалася на світових ринках, вплинула на економіки багатьох країн, зокрема, на економіки країн нафто-експортерів, що спричинило падіння певних економічних показників в країнах.

Однією з таких країн, яка може служити наочним прикладом, стала Венесуела. Міжнародна кон'юнктура на нафтових ринках, яка склалася за період 2014–2016 років сильно вплинула на внутрішнє становище у Венесуелі та викликало велику соціально-економічну кризу. Оскільки, Венесуела є країною-членом ОПЕК, вона входить до групи країн з найбільшими запасами та видобутком нафти у світі. У Венесуелі, за оцінками британської компанії British Petroleum, зосереджено 298,35 млрд. барелів, що становить 17,5% від загальносвітових запасів нафти та є лідером в світі за цим показником [2].

На сьогоднішній день, Венесуела є аграрно-промисловою країною з розвинутою нафтодобувною промисловістю. Початок добування нафти розпочався ще в 1917 році. Інтенсивна розробка нафтових покладів у Венесуелі надала можливість до стрімкого економічного росту, який відбувався в 1930–70-х роках. ВВП на душу населення став на рівні деяких європейських країн, на той період – найвищим в Латинській Америці. Проте, за період з 1917 р. по 1975 р. загальний розмір доходів іноземних нафтових корпорацій в Венесуелі перевищив 200 млрд дол. США, тоді як держава отримала лише близько 45 млрд дол. США [3]. Дана проблема була вирішена у 1976 році при президенті Карлосі Пересі, коли нафтова промисловість Венесуели

була націоналізована та створена державна нафтова компанія Petroleos de Venezuela SA (PDVSA). Однак, Венесуела не змогла ефективно використовувати створені можливості. В кінці 1980-х років різке зниження нафтових цін на світовому ринку призвело до економічної кризи.

З приходом до влади Уго Чавеса (1999 р.) був прийнятий закон, що передбачає посилення ролі держави і збільшення оподаткування в нафтовій сфері. ВВП країни після ведення норм склав приблизно 131,7 млрд дол. США за 2002 рік, а середній дохід на душу населення знов став найвищим в Латинській Америці. Настільки різке перетворення країни пояснюється однією причиною – високий рівень нафтовидобутку. Половина нафти, що видобувається в Венесуелі, експортується в США (13% нафтового імпорту США). Таким чином, видобуток нафти в Венесуелі, який розпочався 100 років тому та зробив даний регіон дуже привабливим зі сторони іноземних корпорацій, зокрема, американських ТНК. У двосторонніх відносинах між США та Венесуелою склалися тривалі та стійкі торговельні відносини в галузі нафти, які залишаються й сьогодні, навіть, попри накладені санкції з боку США.

В 2013 році, після смерті Уго Чавеса, новим президентом став Ніколас Мадуро, який продовжив його політику. Стан економіки залишався стабільним, але тримався, переважно, лише на високих світових цінах на нафту. У країні почав виникати дефіцит основних товарів. За 2013 рік державний борг країни складав 70% ВВП, бюджетний дефіцит – 13%, ВВП країни зріс на 1,3%, інфляція склала близько 56,3% [4].

З даної таблиці можна бачити, що ВВП країни зростав на періоді 2009-2013 років, коли ціни на нафту були в діапазоні 65–110 дол. США за барель. Починаючи з другої половини 2014 року, ціни впали з 100 дол. США за барель до 55 дол. США за барель на початку 2015 року. Можна відзначити, що за період 2009–2013 року були поповнені міжнародні резерви, які за попередній період низьких цін на нафту були майже вичерпані.

Після світової фінансової кризи 2008 року, ціни на міжнародних ринках нафти почали зростати. У березні-грудні 2010 р. рівень цін на нафту стабілізувався на рівні 70–80 доларів США за барель. 1 лютого 2011 р. барель (через початок політичної кризи в Лівії) знову став дорожче 100 доларів США і в квітні 2011 р. досяг рівня 124-126 доларів США. Зростання цін було стримано компенсацією нафтового експорту Лівії поставками із стратегічних резервів Міжнародного енергетичного агентства США (всього близько 90 млн. барелів в середині 2011 р.). Вартість нафти марки Brent з лютого 2012 року коливалася на рівні 105-120 доларів США за барель. Ціна почала падати через проблеми в Єврозоні, зокрема в Греції. 1 червня 2012 року ціна на нафту опустилася до позначки нижче 100

доларів США, але змогла повернутися до рівня 100-115 доларів США у липні 2012 року: на зростання вплинули криза в Сирії і інші поточні події. У 2013 році котирування нафти марки Brent короткочасно опускалося нижче рівня в 100 доларів США (в квітні і червні), але середньорічна ціна склала 108,56 доларів США. У січні-серпні 2014 року середні ціни на нафту марки Brent

складали 107 долара США за барель. В кінці літа 2014 р. стало відзначатися падіння попиту на паливо в США і Китаї, при цьому виник надлишок пропозиції через надмірний видобуток нафти в США і поставок із Саудівської Аравії. Також, в кінці серпня, після річної перерви відновилися поставки нафти з Лівії [6].

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники Венесуели за період 2009-2017 років *

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зростання ВВП (річний%)	-3,2	-1,5	4,2	5,6	1,3	-3,9	-6,2	-16,5	-14
ВВП на душу населення, дол. США	8442	10316	11541	11287	7869	7029	7922	7609	6683
ВВП по ПКС, млрд дол. США	237,3	294,3	334,1	331,5	234,4	212,3	242,6	236,1	210,1
Експорт нафти (% від ВВП)	6,9	9,4	18,6	14,7	14,2	9,3	8,5	8,0	8,3
Міжнародні резерви (млрд. дол. США)	34,3	29,7	27,9	29,5	20,3	21,5	15,6	10,1	9,8
Інфляція, %	25,1	27,2	27,6	20,1	57,4	64,7	159,7	302,6	2818,4

Складено авторами за матеріалами: [4;5]

Серед головних причин падіння цін на нафту на міжнародних ринках можна виділити наступні:

– США вийшли на перше місце в світі з видобутку нафти. Експортувати нафту вони не стали, зате стали набагато менше імпортувати, що призвело до "перегріву" попиту;

– Однією з фундаментальних причин зростання глобальної пропозиції стала так звана "сланцева революція" в США. Ще в кінці 2013 року з'явилися прогнози, що США з видобутку нафти і газу вийдуть на перше місце в світі. У вересні середній щодобовий видобуток нафти в США досягнув 8,7 млн барелів. Це стало максимальним показником з липня 1986 року. У 2015 році середньодобовий видобуток нафти в Сполучених Штатах зріс до 9,5 млн барелів (більше, ніж в Саудівській Аравії);

– Саудівська Аравія та інші союзники США в Перській затоці вирішили не жертвувати своєю часткою ринку заради цін на нафту. Від зниження видобутку найбільше виграють їхні конкуренти – Іран і Росія. Саудівська Аравія має резервів на 900 мільярдів, а собівартість видобутку становить 5-6

доларів США за барель, що дозволяє пережити низькі ціни;

– Після того як було досягнуто згоди щодо ядерної програми Ірану, більшість міжнародних санкцій проти Тегерану було знято. Таким чином, країна знову отримала доступ до міжнародного ринку нафти і цілком може почати (так само як і її сусід – Ірак), нарощувати видобуток. На сьогодні обсяг видобутку Ірану, за даними ОПЕК, складає близько 3 млн. барелів на день. Міжнародне енергетичне агентство (IEA) прогнозувало зростання виробництва на 300 тис. барелів на день уже до кінця 2014 року. Тобто, пропозиція на ринку ще більше збільшилась, що також стало чинити тиск на ціноутворення [7].

Ситуація яка склалася на світових ринках нафти за період 2014–2016 років вплинула на внутрішнє становище у Венесуелі, загостренням економіко-політичної кризи, яка розпочалася з студентських акцій протесту та переросла в масові акції протесту по всій країні. Основними причинами масових акцій була економічна криза

(нестача продовольчих і господарських товарів), суворий контроль держави над економічними процесами, високий рівень злочинності та корупції [8].

Новообраний президент Ніколас Мадуро, який приступив до керування країною в період початку важкого економічного становища, отримав на півроку надзвичайні повноваження від парламенту для відновлення економічної

стабільності в країні. Він оголосив «економічний наступ» і, зокрема, ввів 30-відсоткову межу на прибуток для приватних компаній, що в свою чергу викликало дефіцит основних товарів – таких як цукор і рослинне масло, тощо. Підвищення цін, інфляція, зменшення експорту – все це спричинило масові протести, в першу чергу – студентства й молоді [9].

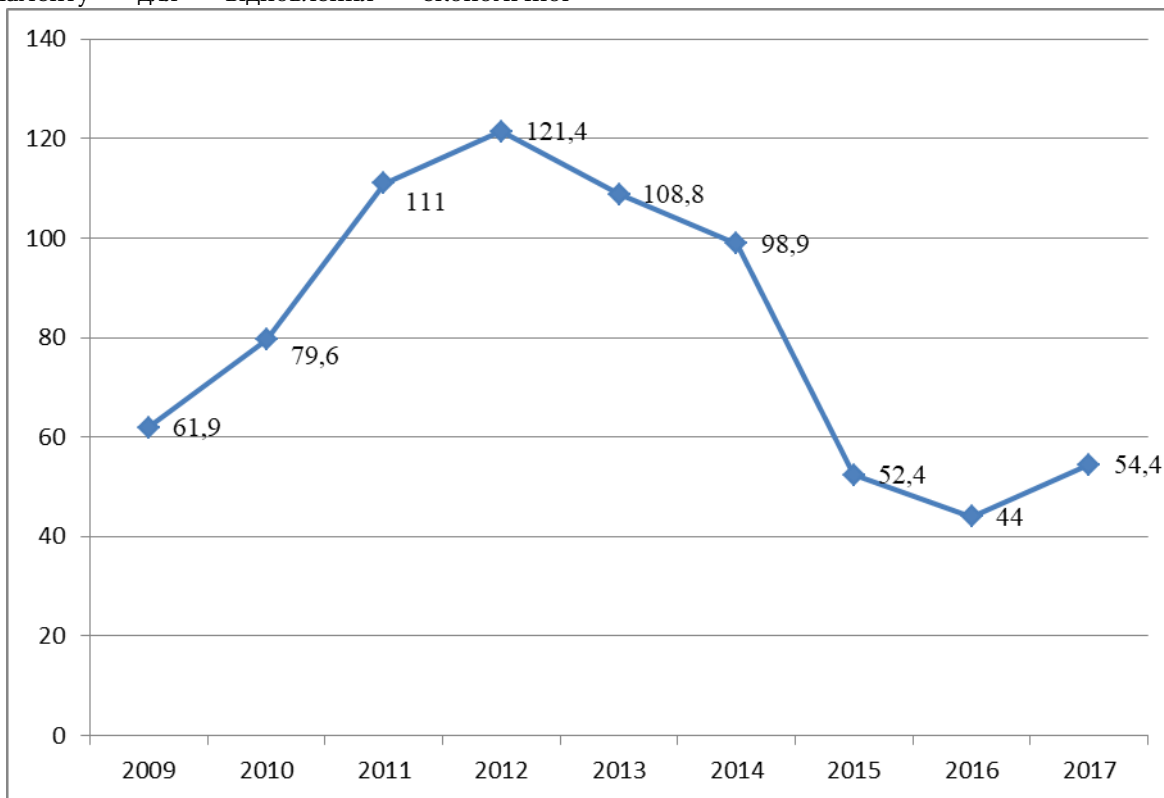

Рис. 1. Динаміка середньорічних цін на нафту марки Brent за 2009-2017 роки (в дол. США за барель) *
Складено авторами за матеріалами: [6]

Різне зниження експортних надходжень нафти із-за світової кон'юнктури привело також до згортання соціальних програм, що, в свою чергу, різко зменшило популярність президента Мадуро. Криза призвела до зубожіння абсолютної більшості венесуельського народу. Залежність

економіки Венесуели від експорту нафти виявилось дуже великим. З кожним роком, відсоток експорту нафти від загального експорту країни залишався високим, навіть після падіння цін на ринках (табл. 2).

Таблиця 2

Нафтоекспорт в загальному експорті Венесуели за період 2009-2016 рр. *

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Загальний експорт, млрд дол. США	88,8	93,2	144	153	144	63	34,3	26,6
Експорт нафти, млрд дол. США	66,5	69,6	112	125	128	47,8	24,9	18,2
Відсоток експорту нафти від загального експорту, %	75 %	75%	78%	82%	89%	76%	73%	69%

Складено авторами за матеріалами: [10]

Проблеми в середині країни не покращували імідж до Венесуели зі сторони світового

співтовариства. Міжнародна реакція на заворушення в Венесуелі була неоднозначною.

США та країни Західної Європи осудили дії влади та застосування сили, що понесли за собою сотні смертей. Були введені персональні санкції на ближче оточення президента Мадуро; ЄС навіть ввело ембарго на продаж зброї. Деякі країни Латинської Америки також засудили дії влади Венесуели і ввели проти цієї країни санкції. Зі сторони Російської Федерації та КНР було надано політичну та фінансову підтримку режиму, який склався в країні.

Якщо говорити про відносини між США та Венесуелою, то вони залишаються на вкрай низькому рівні. Для них характерне тісне економічне співробітництво, а з іншого боку – санкції із різних причин, найголовнішою тезою залишається «недемократичний політичний режим», який склався в країні.

Якщо в ХХ столітті для США головним «подразником» в цьому регіоні була Куба, то зараз це місце зайняла Венесуела. Після політико-економічної кризи, яка відбулася в країні в 2014 році та продовжується зараз, США навіть розглядали план військової інтервенції для зміни влади. Парадоксально, але є фактом те, що незважаючи на всі критичні висловлювання і невтішні епітети, якими постійно обмінюються Вашингтон і Каракас, США є одним з найбільших імпортерів венесуельської нафти. На думку венесуельського економіста Хосе Торо Харді,

якщо Вашингтон дійсно введе ембарго, Каракасу буде складно знайти нового покупця [11].

Ряд обмежувальних заходів, прийнятих Вашингтоном щодо Каракаса, вже діє декілька років. Це не тільки блокування рахунків окремих осіб, але і більш серйозні спроби тиску. У серпні 2017 року президент Трамп підписав указ про введення нових санкцій відносно Венесуели. Американським компаніям були заборонені угоди з новими борговими зобов'язаннями та цінними паперами, випущеними урядом цієї країни й державною нафтовою компанією PDVSA, з термінами погашення більше 30 і більше 90 днів.

Поки США все ще залишається найважливішим торговим партнером Латинської Америки, а виробничі ланцюжки добре узгоджені один з одним. Однак намітилася явна тенденція до зниження. Якщо в 2001 році в США поставлялося 56 % латиноамериканського експорту, то в 2016-му залишилося всього 32 % [12].

Якщо ж говорити про Венесуелу, то для неї також характерні загальні латиноамериканські тенденції до зменшення експорту на ринки Північної Америки (зокрема, США). Можна відзначити, що на ринки Південної Америки експорт також різко зменшився, але простежується збільшення експорту в країни Азії. Станом на 2016 рік ринки Північної Америки та Азії зрівнялися у відсотковому відношенні від загального експорту – 41%.

Таблиця 3

Географічна динаміка загального експорту Венесуели за регіонами світу у 2009–2016 рр., млрд дол. США *

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Північна Америка	43,1 (48%)	44,6 (48%)	60,1 (42%)	56,2 (37%)	61,1 (42%)	29,7 (47%)	15,7 (46%)	10,8 (41%)
Південна Америка	19,9 (22%)	15,0 (16%)	32,7 (23%)	28,4 (19%)	16,3 (11%)	2,2 (3,6%)	1,1 (3,3%)	0,709 (2,7%)
Азія	10,4 (12%)	19,6 (21%)	31,4 (22%)	49,5 (32%)	59,0 (41%)	26,9 (43%)	14,2 (41%)	10,8 (41%)
Європа	7,6 (8,6%)	7,1 (7,6%)	9,1 (6,3%)	8,1 (5,3%)	7,5 (5,2%)	4,0 (6,5%)	3,1 (9,1%)	4,1 (16 %)

Складено авторами за матеріалами: [10]

Головною проблемою експортних відносин Венесуели є не диверсифіковані ринки збуту своїх товарів, наприклад, якщо говорити про експорт, то це зокрема країни: США, Китай, Бразилія, Колумбія, Голландія, які займають майже 50% експортних відносин.

Венесуела намагається відкрити й інші ринки збуту своєї нафти та збільшити її поставки до країн Азії, зокрема, до КНР. Загалом Китай останніми роками застосовує «дипломатію чекової книжки» в Латинській Америці. Китай інвестував в Латинську Америку понад 113 млрд. дол. США і надав кредити на суму в 141 млрд. дол. США. За останнє десятиліття торговельний оборот між Латинською Америкою і Китаєм збільшився до 200 млрд. дол. США [12].

Голова КНР Сі Цзіньпін, починаючи з 2012 року, тричі об'їздив Латинську Америку. За його словами, Латинська Америка - «пульсуючий і багатобічний» континент, який за допомогою Китаю і взаємовигідному партнерству може вступити в новий вік розвитку. На кінець 2012 року Китай і Венесуела уклали угоди в різних сферах на суму 10 млрд дол. США, з яких 4 млрд дол. США – в збільшення видобутку нафти. Китайські кредитори не пов'язують видачу кредиту зі стандартами в галузі прав людини або екології, але дають гроші під високі ставки, які повинні гарантуватися постійними поставками сировини.

У першій половині 2012 року сторони домовилися про будівництво в Китаї трьох

нафтопереробних заводів, які будуть працювати з сировиною, що добувається на родовищах поясу Оріноко. Заводи будуть перебувати у спільній власності Венесуели та КНР. Згідно з попередніми розрахунками, сумарна потужність заводів складатиме до 800 тис. барелів на добу. Відповідно до досягнутих домовленостей в травні 2012 р., в південній китайській провінції Гуандун закладено будівництво першого нафтопереробного заводу. Вартість проекту оцінюється в 8,3 млрд. дол. США. Основною метою подальших двосторонніх відносин між КНР та Венесуелою в області економіки було визначено збільшення обсягів експорту венесуельської нафти в Китай з доведенням відповідного показника до 2015 року до 1 млн барелів на добу проти 500 тис. барелів на добу [13].

Однак в даний час, у зв'язку з економічною кризою і падінням цін на нафту, положення в Венесуелі залишається вкрай важким. У січні 2015 р. Ніколас Мадуро здійснив візит до КНР, щоб запросити додаткове фінансування. Повернувшись назад, він оголосив про отримання 20 млрд. дол. США у вигляді кредитів і вкладень, які будуть спрямовані Пекіном. Такий жест Китаю свідчить про тісну співпрацю країн. Всього з 2007 р. Венесуелі було виділено понад 50 млрд дол. США з Китаю.

Венесуелою також цікавиться Росія, яка має технології в нафтогазовій сфері, зокрема, добування, переробки, транспортуванні нафти, а також фінансові ресурси, в яких Венесуела відчуває гостру необхідність. Російська Федерація та Китайська Народна Республіка можуть запропонувати Венесуелі альтернативу в кредитах та інвестиціях на противагу США. Якщо говорити про РФ, то сьогодні посилюються не тільки політичні зв'язки між країнами, але з кожним роком нарощується економічне співробітництво, особливо, в нафтогазовій сфері. З іншого боку, РФ та КНР відстоюють свої геополітичні інтереси в Латинській Америці через Венесуелу для послаблення свого головного конкурента – США.

В вересні 2008 року президент Венесуели У. Чавес заявив, що Росія та Венесуела створюють спільний нафтовий консорціум. До цього консорціуму увійшли державна нафтова компанія Petroleos de Venezuela SA, а також НК «ЛУКОЙЛ», «ТНК-ВР», НК «Роснефть», «Газпром» та «Сургутнефтегаз». Пізніше даний консорціум почав також спеціалізуватися на видобутку природного газу. Даний проект розрахований на 40 років, в якому об'єм інвестицій зі сторони російських компаній може становити 25-30 млрд дол. США. Великий об'єм інвестицій пояснюється фізичними властивостями венесуельської нафти, тому для реалізації даного проекту потрібно створити особливу інфраструктуру [14].

З 2016 року продуктивність СП за участю російських компаній склала 305 тис. барелів на добу, що забезпечило сумарний річний видобуток

9 млн. тон (7% від сукупного обсягу венесуельського виробництва). У 2013 році в Венесуелі (о. Маргарита) відбувся перший російсько-венесуельський конгрес з проблематики в'язкої і надв'язкої нафти. Нафтоналивні судна групи компаній ПАТ «Совкомфлот» більше 6 років забезпечують транспортування венесуельської нафти. З 2016 року російська компанія перевезла 11 млн. тон нафти і нафтопродуктів [15].

Росія в розпал масових протестів у 2017 році надала владі Венесуели значну економічну допомогу, переважно – в нафтовидобувну галузь. Венесуелі був наданий кредит в 6 млрд. дол. США в рамках російсько-венесуельського консорціуму (на даний час представлено лише дві компанії Petroleos de Venezuela SA та НК «Роснефть», яка викупила акції інших російських компаній).

«Роснефть» запобігла дефолту і повалення політичного режиму президента Венесуели Ніколаса Мадуро. Отриману валюту Каракас витрачає на виплати за зовнішнім боргом і імпорту товарів першої необхідності – від продуктів харчування до медичного обладнання.

В обмін на кредити «Роснефть» отримує поставки надважкої нафти і частки в проектах венесуельської нафтогазової держкомпанії Petroleos de Venezuela (PDVSA). Незважаючи на те, що в березні 2017 року Венесуела допустила технічний дефолт по державному боргу перед Росією на 2,8 млрд дол. США., «Роснефть» в цілому не зменшила обсяг інвестицій в нафтогазовий сектор Венесуели, який склав близько 20 млрд. дол. США. Ці плани озвучувалися до того, як в країні розгорнулася гуманітарна катастрофа, але глава «Роснефти» Ігор Сечін і сьогодні продовжує наполягати на комерційну привабливість венесуельського напрямку [16].

Після нормалізації цін на світових ринках нафти, після отриманих кредитів від РФ та КНР, період економічної кризи в Венесуелі продовжується під впливом внутрішніх факторів, зокрема, соціальних та політичних проблем, що в свою чергу вплинули на національну валюту – болівар.

Болівар був введений в 1879 році та діє по нині. Починаючи з 1934 року, обмінний курс був зафіксований в розмірі 3,9 боліварів за 1 долар США, який тримався до 1983 р. Болівар був найбільш стабільною валютою регіону в даний період. З тих пір, він став жертвою високої девальвації. Венесуельський болівар не є вільно конвертованою валютою. Станом на травень 2011 року, курс болівара був зафіксований по відношенню до долара США в співвідношенні 4,3 болівара за 1 долар США [17]. У лютому 2013 року була проведена девальвація валюти на 46,5%, курс склав 6,3 болівара за 1 долар США. 18 лютого 2016 року президент Мадуро встановив курс 10 боліварів за 1 долар США [18].

У Венесуелі купування валюти приватними особами заборонена, тому поряд з офіційним курсом існує курс чорного ринку, який суттєво відрізняється від офіційного (2 серпня 2018 року після рішення про зміну грошової системи Венесуели, Конституційна асамблея країни скасувала заборону на обмін валюти для населення. Подібними заходами уряд намагається послабити тиск на економіку в умовах гіперінфляції, яка вже наблизилася до мільйона відсотків [19]). У листопаді 2013 року курс чорного ринку перевищував офіційний приблизно в 10 разів і становив близько 60 боліварів за 1 долар США. З падінням вартості нафти в 2014 році в країні почалася серйозна економічна криза, що відбилася на динаміці цін на чорному ринку валюти. У вересні 2014 року за 1 долар США давали вже 100 боліварів, в лютому 2015 року – 200 боліварів, в травні 2015 року – 275 боліварів, у вересні 2015 року – 730 боліварів, в лютому 2016 року – 1000 боліварів, в жовтні 2016 року – близько 1200 боліварів, а в листопаді 2016 року (у зв'язку з випуском купюр номіналом в 20 000 боліварів) курс долара США перевищував 1500 боліварів. Незважаючи на деяке підвищення цін на нафту внаслідок угоди країн – експортерів нафти в листопаді 2016 року, курс болівара продовжував падати і до кінця березня 2017 року коливався навколо приблизно 3500 боліварів за 1 долар США. На кінець червня 2017 року курс на чорному ринку становив уже близько 8000 боліварів за долар США. У зв'язку із загострення внутрішньополітичної та економічної обстановки в Венесуелі на 1 серпня 2017 року за 1 долар США давали вже 12 000 боліварів, а 4 серпня 2017 року – 18 000 боліварів. Станом на кінець листопада 2017 року курс долара США на чорному ринку Венесуели досяг майже 100 тисяч боліварів за 1 долар США. Станом на кінець травня 2018 року курс за 1 долар США перевищив 990 000 боліварів, 4 червня 2018 року курс перевищив 1 400 000 боліварів за 1 долар США, а 11 червня 2018 року, після перенесення спланованої на червень деномінації – 2,2 мільйона болівара. Станом на 17 серпня 2018 року курс долара США на чорному ринку перевищив 5 мільйонів боліварів [20, 21].

Гіперінфляцію, яка стала найпотужнішою в ХХІ сторіччі, керівництво Венесуели намагається подолати за допомогою нового тренду в сфері фінансів – криптовалюти. Венесуела, завдяки запуску першої в світі державної криптовалюти, вже збрала сотні мільйонів доларів США, як повідомив президент країни. «Тільки за один день продажів El Petro (так називається нова криптовалюта) було зібрано 735 млн. доларів США. Сьогодні народжується криптовалюта, яка може позмагатися з Суперменом», – заявив Ніколас Мадуро 20 лютого 2018 року в Каракасі, натякаючи на долар США. Венесуела, яка страждає від глибокої кризи, сподівається на те, що власна криптовалюта дозволить їй відновити

економіку. Інвестори мали можливість до 19 березня 2018 року купувати El Petro, вартість якої становила близько 60 доларів США за одиницю. Всього планується реалізувати 100 млн. криптовалют. Це означає, що якщо Венесуелі вдасться здійснити цю мету, то капіталізація El Petro складе 6 млрд. дол. США, і вона увійде в першу десятку криптовалют світу [23].

На рис. 2 згруповані основні причини появи гострої соціально-економічної кризи в економіці Венесуели в умовах різкого падіння світових цін нафту.

Висновки. Підводячи підсумок вищезазначеного, можна стверджувати, що світовий ринок нафти в сучасних умовах розвитку схильний до швидких злетів та швидких падінь щодо ціни. Даний ринок сьогодні регулюється одразу з двох боків: великими країнами (зокрема, США та РФ) з одного боку та країнами-членами ОПЕК з іншого боку. Також на ціну впливають різні фактори, серед яких політичні, економічні, військово-політичні та інші. Головною проблемою країн-експортерів нафти є, здебільшого, перманентна залежність економіки від високих цін на нафту на світовому ринку.

Венесуела, націоналізувавши нафтову промисловість, намагалася збільшити податкові надходження до бюджету та витіснити транснаціональні корпорації (які отримували надприбутки із видобутку та переважно не створювали додану вартість на території Венесуели). Проте, з часом ситуація не змінилася. Застаріле обладнання та виснажені родовища потребують оновлення й доступу до ринку новітніх технологій по видобутку нафти, але він був закритий через несприятливий міжнародний імідж країни. Створення консорціуму (з корпораціями з РФ) та кредитування економіки зі сторони КНР має на меті змінити таку ситуацію. В даній ситуації можна відзначити позитивні сторони, зокрема – відбувається диверсифікація ринків збуту нафти. Наприклад, азійський ринок станом на кінець 2016 року в загальному експорті нафти з Венесуелою має таку ж частку, що й північноамериканський. Дана ситуація зможе позитивно відобразитися в майбутньому, насамперед, для подальшого розвитку економічних зв'язків з КНР.

До позитивних сторін потрібно віднести те, що Венесуела намагається пройти період політико-економічної кризи без залучення кредитів міжнародних фінансових структур, зокрема, МВФ та Групи Світового банку, не втягуючи країну у довгострокову заборгованість перед зовнішніми кредиторами. До негативних сторін в цій ситуації можна віднести те, що Венесуела закріплює статус сировинної економіки, не намагаючись диверсифікувати експортні доходи.

Падіння цін на нафту в 2014–2016 році спричинило до скорочень соціальних програм, що призвело до масових протестів, та загострення

політико-економічної кризи в середині країни. Закріплення світової ціни на нафту на позначці більше 70 дол. США за барель не вирішило структурної проблеми в економіці Венесуели. Тому, без вирішення спектру внутрішніх політико-

економічних проблем в країні та проведення більш ефективної політики, щодо зменшення залежності від експорту нафти, подальші коливання на світових ринках нафти можуть ще гостріше вплинути на економічний розвиток Венесуели.

Рис. 2. Головні причини структурної економічної кризи в Венесуелі * Складено авторами

THE OVERCOMING DIRECTIONS OF THE STRUCTURAL ECONOMIC CRISIS IN OIL EXPORTERS' COUNTRIES ACCORDING THE CONDITIONS OF GLOBAL OIL PRICES' INSTABILITY (AT THE EXAMPLE OF THE BOLIVARIAN REPUBLIC OF VENEZUELA)

Ivan Marchenko, Ph.D (Economics), V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: ismarchenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6604-8766>

Vladyslav Shapoval, Student, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: vlad-shapoval-99@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2075-1234>

The article examines the dependence of the country's oil export economies (for example, Venezuela) on the state of the world oil markets through the analysis of the individual components of its socio-economic system. The subject of the study is the manifestation of the structural economic crisis in Venezuela in conditions of changes in oil prices in international markets. The goal is to identify the main causes of the structural economic crisis in Venezuela and to generalize the ways to overcome it. Objective: the consequences of the fall of world oil prices in 2014-2016 on the economic situation of Venezuela; A review of economic cooperation between Venezuela and key global players, in particular, the United States, the People's Republic of China, and the Russian Federation; The changes in the socioeconomic situation in Venezuela that were caused by export losses were analyzed and prospective ways of overcoming the crisis are presented. The study used the scientific methods: the method of comparison – in describing the bilateral political-economic relations

between Venezuela and the developed countries of the West, on the one hand, and the new geopolitical partners of Venezuela on the other; analytical-empirical, statistical method and others. In analyzing the socio-economic indicators of Venezuela's economic development under conditions of recession, the cause-effect and the method of deduction – in identifying the weaknesses of the Venezuelan economy and the ways of smoothing the contradictions in conditions of oil and export dependence. On this basis, the following results were obtained: it was identified the main causes of the structural crisis in Venezuela and promising ways in stabilization of the monetary and financial situation in the economy (in particular, the introduction of cryptocurrencies with an attachment to oil as an additional source of financial resources in the country and searching the new sources of loan financing with using of the geopolitical aspect. Conclusions: the economic crisis in Venezuela caused by the over-dependence of economic development on oil exports and due to the ineffectiveness of the socio-economic system's elements. The alignment of world prices does not allow for a deep recession's quickly emerging, therefore, price fluctuations in world markets will aggravate the internal economic position and will provoke a socio-political crisis in the country.

Keywords: hyperinflation, export dependence, oil export, cryptocurrency, socio-economic status, structural crisis.

НАПРАВЛЕНИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ СТРУКТУРНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА В СТРАНАХ НЕФТЕЭКСПОРТЕРОВ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ МИРОВЫХ ЦЕН НА НЕФТЬ (НА ПРИМЕРЕ БОЛИВАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ВЕНЕСУЭЛА)

Марченко Иван Сергеевич, канд. экон. наук, старший преподаватель, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, площадь Свободы, 6, г. Харьков, Украина, 61022, e-mail: ismarchenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6604-8766>

Шаповал Владислав Сергеевич, студент, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, пл. Свободы, 6, г. Харьков, Украина, 61022, e-mail: vlad-shapoval-99@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2075-1234>

В статье рассмотрены вопросы зависимости экономики страны нефте-экспортера (на примере Венесуэлы) от конъюнктуры на мировых рынках нефти через анализ отдельных составляющих ее социально-экономической системы. Предметом исследования статьи является проявления структурного экономического кризиса в Венесуэле в условиях изменений цен на нефть на международных рынках. Цель – определить основные причины структурного экономического кризиса в Венесуэле и обобщить направления его преодоления. Задачи: рассмотрены последствия падения мировых цен на нефть в 2014–2016 годах на экономическое положение Венесуэлы; сделан обзор экономического сотрудничества между Венесуэлой и ключевыми мировыми игроками, в частности, США, КНР, РФ; проанализированы изменения социально-экономического положения в Венесуэле, которые были вызваны экспортными потерями и приведены перспективные пути преодоления кризиса. При проведении исследования использовались методы исследования: метод сравнения – при характеристике двусторонних политико-экономических отношений между Венесуэлой и развитыми странами Запада с одной стороны, и новыми геополитическими партнерами Венесуэлы с другой; аналитико-эмпирический, статистический метод – при анализе социально-экономических показателей развития экономики Венесуэлы в условиях рецессии; причинно-следственный и метод дедукции – при определении слабых сторон экономики Венесуэлы и направлений сглаживания противоречий в условиях нефтеэкспортной зависимости.

На основе вышеуказанного получены следующие результаты: выявлены основные причины возникновения структурного кризиса в Венесуэле, определены перспективные пути стабилизации денежно-финансового положения экономики, в частности, внедрение криптовалюты с привязкой к нефти, как дополнительного источника поступления финансовых ресурсов в страну и поиск новых источников кредитного финансирования, используя геополитический аспект. Выводы: выявлено, что экономический кризис в Венесуэле вызван чрезмерной зависимостью развития экономики от экспорта нефти из-за неэффективности множества элементов социально-экономической системы, при этом, выравнивание мировых цен не позволяет быстро выйти из глубокой рецессии, поэтому колебания цен на мировых рынках будет обострять внутреннее экономическое положение и вызовет социально-политический кризис в стране.

Ключевые слова: гиперинфляция, криптовалюта, нефтяной экспорт, социально-экономическое положение, структурный кризис, экспортная зависимость.

References

- 1 EKSPYERT ONLINE. (2016). Pyat prichin padeniya tsen na neft. Vzyato s <http://expert.ru/2016/02/10/opyat-zagovoryi/> [in Russian]
- 2 BP Deutschland. (n.d.). Statistical Review of World Energy 2014. Retrieved from https://www.bp.com/content/dam/bp/country/de_de/PDFs/brochures/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf
- 3 Krasilshchikov, V. A. (2002). Latinskaya Amerika segodnya – Rossiya zavtra. *Mir Rossii*, 1, 40. [in Russian]
- 4 Statystychna baza Svitovogho banku. (n.d.). *Statystychna baza Svitovogho banku*. Vzjato z <http://databank.worldbank.org/> [in Ukrainian]
- 5 International Monetary Fund. (2018, October). *World Economic Outlook*. Retrieved from <http://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO>
- 6 Sjoghodni. (2015, serpenj 24). Nafta jde na dno: jak zminjuvalysja ciny na "chorne zoloto" z 1990 roku. Vzjato z <https://ukr.segodayna.ua/economics/enews/neft-uhodit-na-dno-kak-menyalis-ceny-na-chemoe-zoloto-s-1990-goda-643509.html> [in Ukrainian]
- 7 Tema. (2014, ghrudenj 15). The Economist pro prychny padinnja cin na naftu. Vzjato z <http://tema.in.ua/article/8747.html> [in Ukrainian]
- 8 Ivanivskij, Z. V. (2014). Vnutrishnja i zovnishnja polityka Venesuely v umovakh kryzy. *Latynoamerykanskyj istorychnyj aljmanakh*, 14, T. 14, 224 – 225. [in Ukrainian]
- 9 The Heritage Foundation. (n.d.). *Venezuela Economy: Population, GDP, Inflation, Business, Trade, FDI, Corruption*. Retrieved from <https://www.heritage.org/index/country/venezuela>

- 10 The Observatory of Economic Complexity. (n.d.). *Venezuela (VEN) Exports, Imports, and Trade Partners*. Retrieved from <https://atlas.media.mit.edu/ru/profile/country/ven/>
- 11 TACC. (2018, fevral 14). *Kak Venesuela stala dlya SShA novoy Kuboy*. Vzyato s <http://tass.ru/opinions/4953277> [in Russian]
- 12 IPG Mezhdunarodnaya politika i obshchestvo. (2018, mart 9). *Sostyazanie mozhno schitat otkryтым*. Vzyato s <https://www.ipg-journal.io/regiony/latinskaja-amerika/statja/show/sostyazanie-mozhno-schitat-otkryтым-488/> [in Russian]
- 13 China.org.cn. (2012, desember 12). *Venezuela seeks to fuel oil links*. Retrieved from http://www.china.org.cn/business/2012-12/02/content_27287270.htm
- 14 Khalidov, I. V. (2012). *Sovremenaya deyatel'nost konsortsiuma rosiyskikh i venesuelskikh neftyanykh kompaniy po osvoeniyu i kommertsializatsii resursov sverkhtyazhelyy nefti basseyna Orinoko*. (Avtoref. dis. kand. ekon. nauk). Rossiyskiy gosudarstvennyy universitet nefti i gaza imeni I. M. Gubkina, Moskva. [in Russian]
- 15 Posolstvo Rossiyskoy Federatsii v Boliviarskoy Respublike Venesuela. (n.d.). *Posolstvo Rossiyskoy Federatsii v Boliviarskoy Respublike Venesuela*. Vzyato s <https://venezuela.mid.ru/rossijsko-venesuel-skie-otnosheniya> [in Russian]
- 16 Novaya gazeta. (2017, avgust 30). *Bolivar ne vyplatit kredit*. Vzyato s <https://www.novayagazeta.ru/articles/2017/08/30/73645-bolivar-ne-vyplatit-kredit> [in Russian]
- 17 Central Intelligence Agency. (2018). *International Trade Statistics Yearbook*. Retrieved from <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2116.html#ve>
- 18 Lenta.ru. (2013, fevral 9). *Venesuela provela devalvatsiyu natsionalnoy valyuty*. Vzyato s <https://lenta.ru/news/2013/02/09/bolivar/> [in Russian]
- 19 Reuters. (2018, august 2). *Venezuela's Constituent Assembly legalizes money exchanges*. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-economy/venezuelas-constituent-assembly-legalizes-money-exchanges-idUSKBN1KN2IW>
- 20 Babenko, V., Syniavska, O. (2018). Analysis of the current state of development of electronic commerce market in Ukraine. *Technology audit and production reserves*, 5, 4(43). DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2018.146341>
- 21 Dolartoday. (2018, august 17). *Dolar Paralelo hoy Viernes Bs. 5409511,25 y Euro Bs. 6152399, 43*. Retrieved from <https://dolartoday.com/dolar-paralelo-1979/>
- 22 Babenko, V., Sidorov, V., Koniaieva, Y., Kysliuk, L. (2019). Features in scientific and technical cooperation in the field of non-conventional renewable energy. *Global Journal of Environmental Science and Management*, 5(Special issue), pp. 105-112. DOI: 10.22034/GJESM.2019.05.SI.12
- 23 DW.com. (2018, fevral 21). *Venesuela za den zarabotala na kriptovalyute 735 mln dollarov*. Vzyato s <https://www.dw.com/ru/венесуэла-за-день-заработала-на-криптовалюте-735-млн-долларов/a-42668830> [in Russian]